
РОЗДІЛ IV. ГОСПОДАРСЬКЕ ПРАВО; ГОСПОДАРСЬКО-ПРОЦЕСУАЛЬНЕ ПРАВО

УДК 347.7

DOI <https://doi.org/10.24144/2788-6018.2024.04.31>

ОСОБЛИВОСТІ ЗАХИСТУ КЕРІВНИКА БАНКРУТА ПРИ ПРИТЯГНЕННІ ЙОГО ДО СОЛІДАРНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ

Більчук О.О.,

асистент кафедри права та правоохоронної діяльності,

Державний університет «Житомирська політехніка»

ORCID: 0009-0000-0704-264X

e-mail: kppd_boo@ztu.edu.ua

Більчук О.О. Особливості захисту керівника банкрута при притягненні його до солідарної відповідальності.

Кодекс України з процедур банкрутства привернув багато уваги, особливо щодо питання про спільну (солідарну) відповідальність керівника компанії-боржника та самого боржника. З моменту впровадження Кодексу України з процедур банкрутства вже минуло достатньо часу, щоб у правників сформувались певні бачення, підходи та алгоритми роботи з питанням притягнення до солідарної відповідальності керівника боржника.

Шлях кредитора від моменту відкриття провадження у справі про банкрутство і до моменту отримання коштів за рахунок майна керівника боржника, залежний від дуже багатьох чинників. До таких чинників, зокрема, входять структура корпоративного управління компанії та правила, які регулюють ринок, на якому працює боржник. Ці та інші чинники стають основним предметом дослідження при захисті керівника боржника у справах про притягнення його до солідарної відповідальності. Це пояснюється тим, що рівень відповідальності керівника, його здатність приймати важливі рішення та управляти ризиками – все це визначається ще на етапі створення компанії та підбору менеджменту. Крім того, законом можуть бути передбачені певні процедури за допомогою яких керівник боржника зобов'язаний стежити за фінансовим станом компанії-боржника. І наявність або відсутність таких процедур потрібно враховувати при формуванні захисної позиції керівника боржника.

Ця стаття зосереджена на тому, як керівнику компанії-боржника варто захищати себе у судових процедурах банкрутства, коли його намагаються зробити відповідальним за борги компанії. Тому терміни "боржник" і "солідарна

відповідальність" використовуються у розумінні Кодексу України з процедур банкрутства.

В статті проаналізовано склад цивільного правопорушення, яке має наслідком притягнення до солідарної відповідальності керівника боржника. Також висвітлено деяку проблематику кваліфікації дій керівника боржника при притягненні його до солідарної відповідальності в процесі судових процедур банкрутства.

У цивільному правопорушенні діє презумпція вини заподіювача шкоди, яка також була досліджена з точки зору захисту керівника боржника при притягненні його до солідарної відповідальності в процесі судових процедур банкрутства.

Стаття містить думки суддів практиків, які глибоко цікавилися проблематикою, висвітлювали проблеми правозастосування діючих норм Кодексу України з процедур банкрутства щодо притягнення до солідарної відповідальності керівника боржника.

Ключові слова: солідарна відповідальність, керівник банкрута, притягнення до солідарної відповідальності, банкрутство, судові процедури з банкрутства.

Bilchuk O.O. Peculiarities of the protection of a bankrupt manager when he is held jointly and severally liable.

The Bankruptcy Code of Ukraine has attracted significant attention, particularly regarding the issue of joint and several liability of the debtor company's manager and the debtor itself. Since the implementation of the Bankruptcy Code of Ukraine, sufficient time has elapsed for legal practitioners to develop certain perspectives, approaches, and algorithms for addressing the issue of imposing joint and several liabilities on the debtor's manager.

The creditor's path from the initiation of bankruptcy proceedings to the moment of receiving

funds from the debtor's manager's assets depends on numerous factors. These factors include, inter alia, the corporate governance structure of the company and the regulations governing the market in which the debtor operates. These and other factors become the primary subject of investigation when defending the debtor's manager in cases of imposing joint and several liability. This is explained by the fact that the level of the manager's responsibility, their ability to make crucial decisions, and manage risks are all determined at the stage of company formation and management selection. Moreover, the law may prescribe certain procedures by which the debtor's manager is obligated to monitor the financial condition of the debtor company. The existence of such procedures must be taken into account when formulating a defense strategy for the debtor's manager.

This article focuses on how a debtor company's managers should defend themselves when attempts are made to hold them liable for the company's debts. Therefore, the terms «debtor» and «joint and several liability» are used in the context of the Bankruptcy Code of Ukraine.

The article analyzes the elements of a civil offense that results in the imposition of joint and several liability on the debtor's manager. It also highlights some issues in qualifying the actions of the debtor's manager when imposing joint and several liabilities during bankruptcy proceedings.

In civil offenses, the presumption of the fault of the tortfeasor applies, which has also been examined from the perspective of defending the debtor's manager when imposing joint and several liabilities during bankruptcy proceedings.

The article includes opinions of practicing judges who have taken a deep interest in the subject matter, highlighting issues in the application of current provisions of the Bankruptcy Code of Ukraine regarding the imposition of joint and several liabilities on the debtor's manager.

Key words: joint and several liability, bankruptcy manager, joint and several liability, bankruptcy, bankruptcy court procedures.

Постановка проблеми. Солідарна відповідальність керівника боржника, визнаного банкрутом є складним правовим питанням, яке має різноманітні проблемні аспекти. Перш за все, існує дуалізм нормативного регулювання, що включає як загальні правові норми, так і локальні (внутрішні) правила боржника щодо обов'язку керівника контролювати платоспроможність компанії. Це породжує необхідність узгодження та правильного застосування різних джерел права.

Основна проблема полягає у складності кваліфікації дій арбітражного керуючого боржни-

ка щодо встановлення обставин, передбачених ч. 6 ст. 34 Кодексу України з процедур банкрутства. Складнощі виникають у визначенні співвідношення майна та зобов'язань боржника, часу перевищення зобов'язань над майном, дати закінчення місячного строку для звернення до суду з позовом, безспірності зобов'язань та винуватості керівника за недотримання строку звернення до суду.

Правова природа солідарної відповідальності боржника, також викликає питання, оскільки вона розглядається як окрема форма цивільного делікту. Для цього необхідно виявити всі елементи складу правопорушення: об'єкт, об'єктивну сторону, суб'єкт і суб'єктивну сторону. На особливу увагу заслуговує презумпція винуватості керівника боржника, що створює додаткові труднощі для захисту та потребує особливого підходу до доказування.

Для спростування презумпції вини необхідно розглядати одночасно кілька аспектів: аналіз наміру дій керівника, дослідження часового аспекту настання неплатоспроможності та встановлення причинно-наслідкового зв'язку між діями управителя та неплатоспроможності боржника. Це потребує комплексного підходу до формування захисної правової позиції.

Усі ці проблемні моменти створюють значні труднощі, як для судової практики, так і для захисту прав усіх сторін у разі банкрутства. Вони потребують глибокого аналізу, розробки чітких правових механізмів та формування консолідованої правової практики для забезпечення ефективного та справедливого вирішення спорів у цій сфері.

Мета дослідження. Метою дослідження є аналіз правових аспектів консолідованої відповідальності боржника у разі неплатоспроможності. Також, це дослідження спрямовано на детальне вивчення законодавчої бази, розслідування цивільних сторін правопорушення в рамках та різних зобов'язань, та активів з метою доведення вини боржника. Важливим аспектом є визначення критеріїв та меж оцінки господарської діяльності боржника при визначенні його неплатоспроможності.

Кінцевою метою є суб'єктивні рекомендації автора щодо формування захисної, правової позиції у справах про притягнення керівника боржника до солідарної відповідальності.

Стан опрацювання проблематики. Проблема солідарної відповідальності керівника боржника у справі про банкрутство привертає увагу вчених і фахівців, але в українській юридичній науці мало досліджена з практичної частини. Дана проблематика зустрічається у працях Б.М. Полякова, О.М. Бірюкова, П.Д. Пригузи.

Значний внесок у розуміння практичної проблеми зробив суддя Господарського суду Закарпатської області Павло Пригуза.

Виклад основного матеріалу. Притягнення до солідарної відповідальності керівника боржника, якого визнано банкрутом має два нормативні компоненти:

1) загальні норми законодавства про притягнення до солідарної відповідальності керівника боржника

2) локальні (внутрішні) норми боржника щодо обов'язку керівника боржника контролювати платоспроможність компанії.

Загальні норми про притягнення до солідарної відповідальності керівника боржника є базовим. Вони визначають рамки, тобто обставини, які потрібно встановити для притягнення до солідарної відповідальності керівника.

Локальні (внутрішні) норми деталізують такі обставини у часовому, фінансовому та суб'єктному вимірах.

Щодо загальних норм, мова йде про частину 6 ст. 34 КзПБ, яка є основною у даному контексті та породжує цілий пласт правовідносин про притягнення до солідарної відповідальності керівників боржників.

Дана норма визначає, що боржник (у контексті статті - компанія щодо якої відкрито провадження у справі про банкрутство) зобов'язаний у **місячний строк** звернутися до господарського суду із заявою про відкриття провадження у справі у разі, якщо задоволення вимог **одного** або кількох кредиторів призведе до неможливості виконання грошових зобов'язань боржника **в повному обсязі** перед іншими кредиторами (загроза неплатоспроможності), та в інших випадках, передбачених цим Кодексом. Якщо **органи управління боржника** допустили порушення цих вимог, вони несуть солідарну відповідальність за незадоволення вимог кредиторів. Питання порушення органами управління боржника зазначених вимог підлягає розгляду господарським судом під час здійснення провадження у справі. У разі виявлення такого порушення про це зазначається в ухвалі господарського суду, що є підставою для подальшого звернення кредиторів своїх вимог до зазначених осіб.

Тобто, конструкція норми має наступний вигляд:

- гіпотеза – якщо керівник боржника мав можливість встановити факт загрози неплатоспроможності
- диспозиція – він зобов'язаний був звернутися з заявою про відкриття провадження у справі про банкрутство
- санкція – інакше на нього буде покладена солідарна відповідальність перед кредиторами.

Як вбачається, критично важливими є два питання: перше – ідентифікація органу керівника боржника, як органу управління боржника та друге – встановлення і кваліфікації дій керівни-

ка боржника на предмет наявності обставин, які передбачені у ч. 6 ст. 34 КзПБ.

Ідентифікація органу управління, не викликає складнощів ні в практиків, ні в теоретиків. Однак кваліфікація дій органу управління (керівника) має велику кількість проблем при встановленні обставин передбачених ч. 6 ст. 34 КзПБ, зокрема наступних:

1. перевищення розміру двох і більше грошових зобов'язань боржника, строк виконання, яких настав (пасив) перед всіма активами боржника за рахунок яких можливо погасити заборгованість (актив);

2. дату на яку пасиви перевищують активи;

3. дату завершення місячного строку для звернення до господарського суду з заявою про відкриття провадження у справі про банкрутство;

4. безспірність зобов'язань строк виконання яких настав;

5. вина керівника боржника у пропуску строку звернення до господарського суду з заявою про відкриття провадження у справі про банкрутство.

Наведені вище обставини, які передбачені частиною 6 ст. 34 КзПБ дають розуміння про те, що сутність солідарної відповідальності полягає у залученні керівника боржника юридичної особи, щодо якої здійснюється провадження у справі про банкрутство, до солідарного зобов'язку з виконання грошових зобов'язань боржника як правового механізму захисту та відновлення прав кредиторів, які були необізнані з його вини про стан неплатоспроможності боржника, а саме про суттєву диспропорцію між обсягом зобов'язань боржника і розміром його активів, і вступили з ним у правовідносини (хоча могли б не вступати), внаслідок чого були позбавлені можливості задовольнити наявні в них вимоги до боржника [1].

Тобто, солідарна відповідальність керівника боржника є окремим видом цивільного правопорушення. Як і будь-яке правопорушення, останнє, розкладається за класичною схемою правопорушення. Об'єкт правопорушення: права кредиторів та потенційних кредиторів бути вчасно поінформованими про стан неплатоспроможності боржника. Об'єктивна сторона: дія або бездіяльність. Суб'єкт: орган управління, тобто особа, яка має повноваження приймати рішення про звернення до суду з заявою про відкриття провадження у справі про банкрутство. Суб'єктивна сторона: умисел або недбалість, які полягають в приховуванні інформації про неплатоспроможність (як в активній формі – приховування інформації так і в пасивній формі – уникнення вчинення дій які дозволять встановити інформацію), з метою залучення матеріальних

благ (додаткових боргових зобов'язань) у кредиторів.

До вини, як елементу цивільного правопорушення застосовується презумпція вини заподіявача шкоди, тобто керівника боржника.

Відповідно, щоб довести відсутність вини керівника боржника потрібно спростувати таку презумпцію. Спростування презумпції здійснюється методом доведення від супротивного (*reductio ad absurdum*).

Суддя Господарського суду Закарпатської області, Павло Пригуза зазначає, що відсутність однієї з наведених нижче обставин не дозволяє застосовувати солідарну відповідальність до керівника боржника. Саме тому, обов'язок керівника боржника, якого притягують до солідарної відповідальності полягає в тому щоб:

- спростувати факт наявності неплатоспроможності;
- довести відсутність мети приховування неплатоспроможності;
- довести наявності спору про цивільне право щодо вимоги кредитора як причини неплатежу та підстави незвернення із заявою про банкрутство до суду;
- довести здатність боржника задовольнити вимоги усіх кредиторів повністю [2].

Для формування правової позиції у справі, керівнику боржника, доводячи зазначені вище обставини доцільно працювати в наступних аспектах.

Аспект цілеспрямованості дій керівника боржника. Бездіяльність керівника, який ухиляється від виконання покладеного на нього КУзПБ **обов'язку щодо подання заяви** боржника про власне банкрутство, є протиправною, винною, спричинює майнові втрати кредиторів і публічно-правових утворень, порушує як приватні інтереси суб'єктів цивільних правовідносин, так і публічні інтереси держави [1].

Застосування ч. 6 ст. 34 КзПБ в поєднанні з ст. 34 цього кодексу та статтями 13 та 92 ЦК України, дають розуміння про те, що у керівника боржника наявний обов'язок турбуватися **не тільки про своє підприємство, а і про кредиторів підприємства**. Тобто обов'язок подати заяву про банкрутство складається з наступних двох послідовних і взаємопов'язаних обов'язків: 1) з обов'язку періодично фіксувати факт відсутності загрози платоспроможності 2) з обов'язку інформувати кредиторів про фіксування факту загрози неплатоспроможності. Для притягнення до солідарної відповідальності, з боку керівника має існувати зловживання (недобросовісність), яке полягає в приховуванні інформації (як в активній формі – приховування інформації так і в пасивній формі – уникнення вчинення дій які дозволять встановити інформацію), спрямоване на залучення нових матері-

альних благ (додаткових боргових зобов'язань) у нових кредиторів.

Таким чином, активна поведінка керівника боржника, яка буде підтверджувати те, що у нових кредиторів була наявна повна інформація про реальний позитивний фінансовий стан боржника до укладення угоди, буде говорити про спростування презумпції вини керівника.

Часовий аспект. Обов'язок керівника щодо звернення до суду із заявою про банкрутство виникає у момент, коли добросовісний та сумлінний керівник, який перебуває у подібних обставинах, у рамках стандартної управлінської практики, враховуючи масштаб діяльності боржника, мав об'єктивно визначити наявність факту загрози неплатоспроможності [1].

Господарська, бізнесова діяльність є ризикованою і волатильною. На переконання автора, КзПБ говорить не про "моментну неплатоспроможність", а про неплатоспроможність, яка має ознаки стійкості та стабільності. У зв'язку з цим, робота з моментом виникнення неплатоспроможності має важливе значення та може принести позитивні результати при формуванні позиції захисту.

Аспект причинно-наслідкового зв'язку між діями керівника боржника та неплатоспроможністю боржника. З позиції захисту керівника боржника важливо розуміти, що потрібно досліджувати і встановлювати кореляцію дії керівника боржника та природу заборгованості, що призвела до неплатоспроможності. Оскільки тягар спростування презумпції вини лежить саме на керівнику боржника.

Доведення обставин про відсутність причинного зв'язку між недостатністю активів боржника для задоволення вимог кредиторів і невиконанням обов'язку керівника боржника подати до суду заяву про банкрутство – говорить про відсутність правопорушення передбаченого ч. 6 ст. 34 КзПБ.

Висновок. Таким чином, підсумовуючи, зазначаю наступне. По-перше, для позиції захисту керівника боржника при притягнення його до солідарної відповідальності, критично важливим є робота з моментом виникнення неплатоспроможності та моментом виникнення вини. По-друге, спростування презумпції вини керівника боржника завжди буде мати ситуативний характер та залежати від конкретних обставин справи, перелік цих обставин формує саме керівник боржника або його захисник. По-третє, рішення завжди буде прийматися суддею, а тому роль законодавця та судової практики чітко визначити межі контексту господарської діяльності яка повинна оцінюватися при встановленні складу цивільного правопорушення.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Єдиний державний реєстр судових рішень. *Єдиний державний реєстр судових рішень*. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/106477436> (дата звернення: 28.06.2024).
2. Як подолати проблеми практики солідарної відповідальності керівника. *Закон і Бізнес*. URL: <https://zib.com.ua/ua/150477.html> (дата звернення: 28.06.2024).